

Țigăni în tre ignorare și îngrijorare, coordonatori: Elena Zamfir, Cătălin Zamfir, București, Edit. Alternative, 1993

Sociologia relațiilor interetnice este un domeniu slab reprezentat în România. După 1989, cadrul general al tranziției pigmentat și cu violențe interetnice, precum și libertatea cercetării sociologice, au concurat pentru aducerea acestei arii problematice în interesul opiniei publice și al celei științifice.

Țigăni (romii) au mai constituit obiect de studiu, în special pentru sociologia de nuanță antropologică și etnologică. Lucrarea de față nu este însă o (simplă) monografie. Deși prima etapă a cercetării, bazată pe constatări empirice se constituie într-o diagnoză a situației sociale și economice a romilor, a doua etapă sintetizează, din această diagnoză, concluzii pentru acțiunile politice. Tragerea semnalului de alarmă în privința situației romilor se face acum într-o viziune nouă: aceea a omului de știință, care nu se lasă antrenat nici de aspectele cu caracter senzational, nici de idei preconcepute, nici de prejudecățile simțului comun. Ignoranța duce la neînțelegeri, intoleranță și violență; ea trebuie disipată prin seriozitatea și obiectivitatea demersului științific.

Cadrul teoretic al cercetării, conturat rapid, fără a fi susținut de o bibliografie corespunzătoare, face pregătirea cititorului obișnuit, prezentând două atitudini în raport cu problemele etnice; cea universalistă și cea etnicistă. Prima este bazată nu atât pe cosmopolitism, cum susțin autorii, cât pe asimilare (în numele internaționalismului, laicismului sau al unor interese politice, ideologice). A doua, în numele păstrării specificului etnic, ajunge la un fel de ecologie culturală care tinde să transforme omenirea într-o rezervație de specii protejate.

Autorii se delimitează de aceste extreme și propun o atitudine mai complexă, de promovare a valorilor moderne, a celor universale și a celor ale culturii în cauză. Deși neutralitatea axiologică rămâne un ideal, și autorii subliniază relativitatea valorilor, ei nu se pot eschiva de la susținerea unor parametri fundamentali.

Trecând la *situația romilor* poate ar fi fost necesară o prezentare istorică mai extinsă. Remarcăm excelenta caracterizare a culturii romilor (cu elemente ale „culturii sărăciei, marginalizării și oprimării” — p. 18) ca o reacție de acomodare și supraviețuire în respectivele condiții. Trecuta robie își menține peste secole amprenta, dar trebuie să amintim și cultura libertății, a nomadismului, a neacceptării frontierelor și instituțiilor statelor. Excelent redactate sunt și caracteristicile distinctive ale modului de viață tradițional al romilor (deși sursele nu sunt citate). Trecând la atitudinea populației majoritare, aceasta este foarte plastic caracterizată ca: „tolerare și ignorare, îngrijorare pasivă și neputincioasă” (p. 37). Lipsesc aici un documentar de acte oficiale, legi, evenimente etc. care să probeze constatările precum: „populația romă nu era blocată în ascensiunea socială” sau „romii sunt o populație puternic stigmatizată” (p. 57). În general, concluziile, chiar juste, nu sunt susținute de suficient material științific, autorii fiind oarecum depășiți prin faptul că au avut intenția de a cuprinde exhaustiv situația romilor, fără o delimitare a ariei problematice (ceea ce duce, inevitabil, la o tratare superficială a unor probleme).

În privința *metodologiei*, apreciem modul de concepere a eșantionului și varietatea tehnicilor utilizate: chestionar, observație directă, interviu. După părerea noastră, era necesară o mai susținută analiză bibliografică și documentară.

În *analiza rezultatelor*, deși unii termeni nu sunt clar definiți (de exemplu familia extinsă nu este diferențiată de gospodăria cu mai multe nuclee familiale), autorii fac o tentativă meritorie de a depăși simpla enumerare a constatărilor empirice și de a realiza un demers inovator (vezi analiza demografică de la p. 63 — care duce la estimarea produsului final al generației — sau estimarea numărului romilor din țara noastră). Interesant este că, deși fertilitatea populației rome este în scădere, ea se menține la cote de 3–4 ori mai mari decât a populației majoritare, arătând o variație care probează multe aserțiuni ale demografiei (rolul nivelului școlar și al profesiei femeii, al mediului urban în scăderea fertilității și promovarea familiei nucleare).

Discriminarea (cel puțin statistică) a populației rome în raport cu populația majoritară este demonstrată eficient cu datele culese de chestionar în domeniile: educație, venituri, calificare profesională, locuință, dotarea locuinței, consum.

„Problema centrală” sau „sânsele” (ar fi fost mai nimerit riscurile) populației de romi reprezintă o prelungire a datelor anchetei completate de aprecierile autorilor.

Parametrii culturali și social-economici specifici, accentuați în perioada tranziției, lasă ca alte motive de supraviețuire furtul, cersitul, crima organizată — un tablou dur dar realist, chiar dacă s-a abuzat în conturarea lui de un stil puțin „jurnalistic”. Pornind de la acest tablou, autorii schițează și câteva strategii de abordare a problemelor populației de romi (p. 172). E foarte interesantă, sublinierea că principalul obstacol în ameliorarea situației nu îl reprezintă ostilitatea ci indiferența populației majoritare, ceea ce îi duce pe autori în proximitatea conceptului de „discriminare pozitivă”. Soluția în fața situațieiperate actuale e căutată într-o politică socială bazată pe ridicarea nivelului de participare școlară și ocupațională, de cristalizare a unei culturi și conștiințe proprii, în contextul eliminării oricărei discriminări și al schimbării atitudinii majoritarilor printr-o acțiune de vastă informare.

Criticile față de aceste strategii pot proveni din tendința autorilor de a propune măsuri speciale pentru romi (în crearea de locuri de muncă, lansarea de afaceri, în asistență socială, educație) ceea ce duce la o „ghettoizare” a acestei populații. Romii împărtășesc (cei drept într-o proporție mai mare) probleme economice, sociale, culturale (sărăcie, alcoolism, șomaj, abandon școlar, delincvență) ca și restul populației. Ei trebuie să beneficieze de servicii și prestații sociale în virtutea acestor probleme, și nu a statutului de rom, deși probabil, vor alcătui majoritatea beneficiarilor lor.

Este nevoie de un sistem vast de servicii pentru întreaga populație, nu neapărat pentru romi: planificare familială, îngrijirea copilului mic, educație compensatorie, cursuri de (re)calificare, igienă și asistență medicală, cursuri de menaj, organizarea de acțiuni culturale, susținerea talentelor. Programele speciale pentru romi pot fi însă lansate de diferite organisme non-guvernamentale.

Lucrarea (încheiată cu un interesant studiu de caz aparținând lui Marian Preda, asupra conflictului din localitatea Mihail Kogălniceanu) constituie o lectură pasionantă și educativă, o lecție de obiectivitate și toleranță.

Prin expunerea problemelor cu claritate și în mod tranșant, prin descifrarea mecanismului ciclic de reproducere a situației de viață a romilor, prin soluțiile propuse, lucrarea prezentată mai sus devine un important demers din sociologia românească în domeniul relațiilor interetnice.

Georgeta Ghebre

MONIQUE DE SAINT MARTIN, *L'espace de la noblesse*, Paris, Editions Métailié, 1993

Monique de Saint Martin, colaboratoare apropiată a lui Pierre Bourdieu, codirectoare a „Centrului de Sociologie a Educației și a Culturii”, autoare a numeroase studii ce au ca obiect analiza relațiilor de putere și a elitelor, se lansează în identificarea, de pe poziția sociologului, a unui grup social ce nu are nici-o existență legală, ce nu beneficiază, cel puțin oficial, de vreo garanție sau recunoaștere de către Stat, ce este respins de discursul și practicile republicane, dar care cu toate acestea se conturează cu claritate și în proporție non-neglijabilă în societatea franceză contemporană: aristocrația. Sarcină dificilă, căci studiul aristocrației a rămas mult timp limitat la scrierile de auto-celebrare, hagiografice, păstrând distanța față de orice demers științific, istoric și cu atât mai mult, sociologic.

Cartea *L'Espace de la noblesse* reprezintă o analiză sistematică a tuturor mecanismelor și proprietăților ascunse pe care discursurile de autocelebrare îl dau într-o formă mascată, autoarea reușind să descopere și să ne furnizeze elementele necesare obiectivării regulilor de funcționare în universul aristocratic.

Monique de Saint Martin își împarte studiul său în două mari capitole: **a.** Construcția identității nobiliare. Producția credinței, și **b.** Educație. Alianțe. Reconversiuni, Strategii de reproducție a capitalului social și a capitalului simbolic.

Conceptele „forte” ale analizei autoarei, care punctează clarificator întreaga lucrare, sunt cele de capital social și capital simbolic, atât de bine definite de către Pierre Bourdieu. Capitalul social se definește ca ansamblul resurselor actuale sau potențiale care sunt legate de posesia unei rețele durabile de relații „mai mult sau mai puțin instituționalizate, de intercunoaștere și interrecunoaștere, ce determină apartenența la un grup, ca ansamblu de agenți care nu sunt dotați numai cu proprietăți comune (uneori dificil observabile) ci sunt uniți prin legături permanente și utile. Existența acestei rețele de legături nu este un dat natural, nici social ci produsul unei munci de instaurare și întreținere. Astfel spus, rețeaua de legături este produsul unor strategii de investiție socială, conștient sau inconștient orientate spre instituirea și reproducția relațiilor sociale direct utilizabile, pe scurt sau lung termen.